Journal of
Buddhist Innovation Review

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การพัฒนาทักษะชีวิตจากการเรียนชาดกสู่การปฏิบัติของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเชิงพุทธบูรณาการ

A Buddhist Integrated Development of Life Skills from Learning Jātaka to Practicing of Upper Secondary School Students

Research Articles บทความวิจัย

พระมหาฐานันดร์ สุทฺธิญาโณ (แก้วทอง)

Phramaha Thanun Suddhiñāno (Kaewthong)

พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกณราชวิทยาลัย

Ph.D. Student Department of Buddhist Studies Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail. tsuttiyano@gmail.com.

Article history

Received: March 24, 2024 / Revised: April 3, 2024

Accepted: April 6, 2024 / Available Online: April 8, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ คือ 1. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมจากชาดกสำหรับใช้พัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 2. เพื่อนำเสนอองค์ความรู้การพัฒนาทักษะชีวิตจากการเรียนชาดกสู่การปฏิบัติของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเชิงพุทธบูรณาการ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า

1) กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดองค์ประกอบทักษะชีวิตที่จะสร้างและพัฒนาภูมิคุ้มกันชีวิตให้กับนักเรียนไว้ 4 ด้าน คือ (1) การตระหนักรูและเห็นคุณคา ในตนเองและผู้อื่น (2) การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค (3) การจัดการกับอารมณและความเครียด (4) การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น เพื่อพัฒนาคุณภาพของนักเรียนให้เข้มแข็งเป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพ สามารถรับมือความเปลี่ยนแปลงในสังคมได้ และได้จัดสาระการเรียนรู้และตัวชี้วัด กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลาง สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายให้เพิ่มทักษะชีวิตผ่านการเรียนการสอนชาดก 3 เรื่อง คือ เวสสันดรชาดก มโหสถชาดก และมหาชนกชาดก ตามลำดับ ซึ่งมีหลักพุทธธรรม 4 อย่าง คือ ทาน ปัญญา วิริยะ และศีล

2) องค์ความรู้การพัฒนาทักษะชีวิตจาการเรียนชาดกสู่การปฏิบัติของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเชิงพุทธบูรณาการ จากนำทาน ปัญญา วิริยะ และศีล มาบูรณาการเข้ากับทักษะชีวิต 4 ด้าน คือ (1) การตระหนักรูและเห็นคุณคาในตนเองและผู้อื่นโดยมีวิริยะ ศีล ปัญญาและทานเป็นฐาน (2) การคิดวิเคราะห ตัดสินใจและแกปญหาอยางสรางสรรค์โดยมีปัญญา วิริยะ ศีล และทาน เป็นฐาน (3) การจัดการกับอารมณและความเครียดโดยมีทาน วิริยะ ปัญญา และศีล เป็นฐาน และ (4) การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นโดยมีทาน ศีล ปัญญา และวิริยะ เป็นฐาน การรวมคุณลักษณะเหล่านี้ใน

การพัฒนาทักษะชีวิตสามารถช่วยให้นักเรียนสามารถนำชีวิตการศึกษาและชีวิตส่วนตัวไปในทิศทางที่แข็งแกร่ง โดยมีรากฐานความแข็งแรงในหลักพุทธธรรม จากองค์ความรู้ ATER MODEL = A(DPVS) + T(DPVS) + E(DPVS) + R(DPVS)

คำสำคัญ: ทักษะชีวิต, ชาดก, นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย, พุทธบูรณาการ

Abstract

This dissertation paper has two objectives: 1) to study the principles of Buddhadhamma from Jātaka for applying in the development of life skills of upper secondary school students, and 2) to propose the Buddhist integrated body of knowledge on the development of life skills from learning Jātaka to practicing of upper secondary school students. This research employed the qualitative research methodology done by documentary research and in-depth interview where its contents was then analyzed through the descriptive analysis respectively. The research results were found that:

(1) The Ministry of Education has prescribed four components of life skills aimed at fostering and developing students' resilience in four aspects as follows: (1) awareness and realization of one's and others' value, (2) critical thinking, decision making, and creative problem solving, (3) dealing with one's emotion and stress, (4) building good relationship with others for enhancing the quality of students, making them strong and effective citizens being capable of coping with societal changes through managing what needs to be inculcated and indicated including the group of social studies, religion, and culture based on the core curriculum whereby upper secondary school students could be utilized to develop their life skills through teaching and learning three Jātakas: Vessantara Jātaka, Mahosatha Jātaka, and Mahājanaka Jātaka; each of which is mainly rooted in the four core principles of Buddhism: charity, wisdom, perseverance and morality.

(2) As far as the Buddhist integrated body of knowledge on the development of life skills gained from learning Jātaka to practicing of upper secondary school students is concerned, the following Buddhadhamma, charity, wisdom, perseverance and morality are actively integrated with four kinds of life skills: (1) it needs awareness and realization of one's and other's value by which it is basically cultivated through perseverance, morality, wisdom, and charity, (2) it basically needs critical thinking, decision making, and creative problem solving through wisdom, perseverance, morality, and charity, (3) it basically deals with emotion and stress through charity, perseverance, wisdom, and morality, and (4) it basically builds up good relationship with others through charity, morality, wisdom, and perseverance. Once properly incorporated these characteristics in development of life skills, students' ways of life, be they personal life or education, could be gradually strengthened by means of the strong foundation of Buddhadhamma derived from the body of knowledge named 'ATER MODEL = A(DPVS) + T(DPVS) + E(DPVS) + R(DPVS)' accordingly.

Keywords: Life Skills, Jātaka, Upper Secondary School Students, Buddhist Integration

บทนำ

สังคมในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ได้ส่งผลกระทบต่อนักเรียนที่ต้องมีการดำเนินชีวิตท่ามกลางกระแสเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลง ทั้งยังมีความคาดหวังของผู้ปกครองต่อการศึกษาของบุตรหลาน และต้องเผชิญสิ่งยั่วยุหรือตัวแบบที่ไม่เหมาะสมต่าง ๆ รอบตัว ก่อให้เกิดปัญหากับนักเรียนหลายๆด้านเป็นอย่างมาก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้เล็งเห็นถึงสภาพความเป็นไปและปัญหาเหล่านี้ จึงได้กำหนดองค์ประกอบทักษะชีวิตที่สำคัญ ที่จะสร้างและพัฒนาเป็นภูมิคุ้มกันชีวิตให้กับนักเรียนไว้ 4 ด้าน คือ (1) การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น (2) การคิดวิเคราะห์ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (3) การจัดการกับอารมณ์และความเครียด (4) การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น และกระทรวงศึกษาธิการ ก็ได้นำชาดกซึ่งเป็นเรื่องราวในอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 3 เรื่อง คือ เวสสันดรชาดก มโหสถชาดก และมหาชนกชาดก มาบรรจุไว้ในแผนการศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย บทความวิจัยนี้จะมุ่งนำเสนอการพัฒนาทักษะชีวิตจากการเรียนชาดกสู่การปฏิบัติของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเชิงพุทธบูรณาการ โดยนำทักษะชีวิต 4 ด้านและหลักพุทธธรรมจากชาดกมาบูรณาการในการเรียนการสอนนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เพิ่มพูนความเข้มแข็งทางด้านสติปัญญา จิตใจ และการปรับตัวเข้ากับสังคมให้แก่นักเรียน ซึ่งจะช่วยทำให้พวกเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในสังคม เป็นประชากรที่มีความสามารถในการเรียนรู้ ปรับตัว นำพาชีวิตไปในแนวทางที่ดีงามมีความเหมาะสมก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและต่อสังคมต่อไปได้

วัตถุประสงคของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมจากชาดกสำหรับใช้พัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

2. เพื่อนำเสนอองค์ความรู้การพัฒนาทักษะชีวิตจากการเรียนชาดกสู่การปฏิบัติของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเชิงพุทธบูรณาการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทักษะชีวิตจากการเรียนชาดกสู่การปฏิบัติของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเชิงพุทธบูรณาการ” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept interview) แบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสารขั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) เก็บรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาเอกสารขั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ อรรถกถา ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2536 หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะชีวิตและหลักพุทธธรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ขั้นตอนที่ 3 จัดทำเครื่องมือการวิจัย แบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนทักษะชีวิตและหลักพุทธธรรมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ขั้นตอนที่ 4 สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม รวมจำนวน 30 รูป/คน ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 กลุ่มครูสอนพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร จำนวน 10 รูป/คน จากโรงเรียนสตรีวัดอัปสรสวรรค์และโรงเรียนสตรีวัดระฆัง กลุ่มที่ 2 กลุ่มนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนกรุงเทพมหานครจำนวน 14 คน จากโรงเรียนสตรีวัดอัปสรสวรรค์และโรงเรียนสตรีวัดระฆัง และกลุ่มที่ 3 ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 6 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 5 วิเคราะห์ข้อมูล สรุปสังเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผลการวิจัย พร้อมเสนอแนวคิดของผู้วิจัยให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์และตอบปัญหาที่ต้องการทราบ

ขั้นตอนที่ 6 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ นำเสนอผลการวิจัยโดยทำการสรุปเนื้อหา เขียนบรรยายเชิงวิเคราะห์ เพิ่มเติมข้อเสนอแนะทั้งในด้านเนื้อหาและประเด็นในการทำวิจัย

ผลการวิจัย

1. หลักพุทธธรรมจากชาดกสำหรับใช้พัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

เนื่องจากการที่สังคมในปัจจุบันที่มีปัญหาหลายๆอย่าง ได้ส่งผลกระทบต่อนักเรียนที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ทำให้นักเรียนในปัจจุบันมีปัญหาในด้านต่างๆมากมาย เช่น ปัญหาความกดดันจากการเรียน โดยนักเรียนบางคนอาจมีความกดดันจากการรับมือกับหลายวิชาและการบ้านที่มากเกินไป ปัญหาการใช้เวลากับสื่อสังคม โดยนักเรียนมีความจำเป็นต้องจัดการเวลาเพื่อระบบการเรียนรู้และกิจกรรมสังคม เป็นต้น ทางกระทรวงศึกษาธิการได้เล็งเห็นถึงสภาพความเป็นไปและปัญหาของนักเรียน จึงได้กำหนดองค์ประกอบทักษะชีวิตที่สำคัญ ที่จะสร้างและพัฒนาเป็นภูมิคุ้มกันชีวิตให้กับนักเรียนไว้ 4 ด้าน คือ (1) การตระหนักรู้และเห็นคุณคาในตนเองและผู้อื่น (2) การคิดวิเคราะห ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอยางสร้างสรรค (3) การจัดการกับอารมณและความเครียด (4) การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2566, หน้า 1) เพื่อที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพของนักเรียนให้เป็นผู้ที่มีเข้มแข็ง เติบโตมาเป็นบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ สามารถรับมือความเปลี่ยนแปลงในสังคมได้

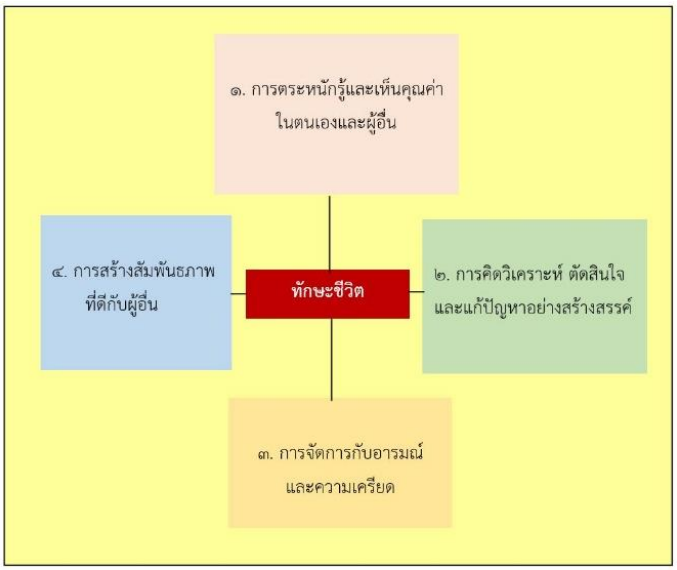

ภาพที่ 1 ทักษะชีวิต 4 ด้าน: ที่มาของภาพโดยผู้วิจัย

จากการศึกษาวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 3 กลุ่ม พบว่าทักษะชีวิตทั้ง 4 ด้าน มีประโยชน์สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายดังนี้ ได้แก่ ทักษะชีวิตด้านที่ 1 การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น สามารถช่วยให้นักเรียนสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง และสามารถเข้าใจผู้อื่นได้ดีขึ้น เป็นต้น ทักษะชีวิตด้านที่ 2 การคิดวิเคราะห์ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ มีประโยชน์ คือ สามารถช่วยทำให้นักเรียนมีการตัดสินใจที่ดีขึ้นทำในสิ่งที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพในการตัดสินใจ เป็นต้น ทักษะชีวิตด้านที่ 3 การจัดการกับอารมณ์และความเครียด มีประโยชน์ คือ สามารถช่วยนักเรียนให้เป็นผู้มีสุขภาพจิตที่ดี ช่วยให้มีสัมพันธภาพที่ดีกับคนรอบข้าง เป็นต้น ทักษะชีวิตด้านที่ 4 การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น มีประโยชน์ คือ สามารถช่วยสร้างความสุขและความเบิกบานในชีวิตทั้งส่วนตัวและสังคม เป็นต้น

อนึ่ง จากการศึกษาวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 3 กลุ่ม พบว่า หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่ใช้เป็นกรอบในการศึกษา ได้แก่ หลักพุทธธรรมที่สำคัญจากเนื้อหาชาดก ตามมาตรฐาน สาระการเรียนรู้และตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 กำหนดให้มีการเรียนการสอน เวสสันดรชาดก (พระพุทธศาสนา 4, 2558, หน้า 54-62) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เนื้อหาในวิชาพระพุทธศาสนา 5 กำหนดให้มีการเรียนการสอน มโหสถชาดก (พระพุทธศาสนา 5, 2559, หน้า 74-78) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เนื้อหาในวิชาพระพุทธศาสนา 6 กำหนดให้มีการเรียนการสอน มหาชนกชาดก (พระพุทธศาสนา 6, 2555, หน้า 67-71) จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์เรียนการสอนในโรงเรียน 2 แห่ง ในเขตกรุงเทพมหานคร คือ 1. โรงเรียนนสตรีวัดอัปสรสวรรค์ 2. โรงเรียนสตรีวัดระฆัง รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 3 กลุ่ม ถึงหลักพุทธธรรมสำคัญจากการเรียนการสอนชาดก พบว่าสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีการเรียนการสอน เวสสันดรชาดก หลักพุทธธรรมสำคัญได้แก่ ทาน การให้ การเสียสละ ทั้งอามิสทานและธรรมทาน (พระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; เล่ม 25 ข้อ 98 หน้า 473) (สารัตถธรรมจากชาดก : ทสบารมี, 2562, หน้า 18-19) ทำให้ได้เห็นถึงการบำเพ็ญทานบารมีและความอดทนต่อการเสียสละสิ่งอันเป็นที่รักเพื่อประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่าของพระโพธิสัตว์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 มีการเรียนการสอน มโหสถชาดก หลักพุทธธรรมสำคัญได้แก่ ปัญญา คือ กิริยาที่รู้ชัด ภาวะที่ฉลาด เป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; เล่ม 34 ข้อ 79 หน้า 41) (สารัตถธรรมจากชาดก : ทสบารมี, 2562, หน้า 51) ซึ่งเป็นธรรมหลัก ทำให้ได้เห็นถึงการบำเพ็ญปัญญาบารมีของพระโพธิสัตว์ และศีล ได้แก่ เจตนาชื่อว่าศีล (พระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; เล่ม 31 ข้อ 39-40 หน้า 60-61)คือ เจตนาของบุคคลผู้เว้นขาดจากอกุศลธรรมมีปาณาติบาตเป็นต้น ในที่นี้จะให้ความสำคัญกับศีล5 เพราะเป็นศีลที่บุคคลทั่วไปชาวโลกปฏิบัติกันอยู่ ซึ่งเป็นอีกหลักธรรมสำคัญจากเนื้อเรื่องจากการสังเกตุการณ์และการสัมภาษณ์เชิงลึก เนื่องจากเนื้อเรื่องมโหสถชาดก มีการตัดสินคดีความ การช่วยแกไขปญหาที่เกิดขึ้นหลายคดี สะท้อนให้เห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเพราะคนไม่มีศีล ถ้าคนในสังคมเป็นผู้มีศีล 5 เป็นพื้นฐาน คดีความต่างๆ ก็จะลดลง สังคมก็จะลดการเบียดเบียนระหว่างกัน มีความสุขนาอยูมากขึ้น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีการเรียนการสอน มหาชนกชาดก หลักพุทธธรรมสำคัญได้แก่ วิริยะ คือ ความเพียร ความเอาใจใส่ธุระ เป็นต้น (พระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, 2539; เล่ม 34 ข้อ 13 หน้า 29) (สารัตถธรรมจากชาดก : ทสบารมี, 2562, หน้า 66) ได้แสดงถึงการบำเพ็ญวิริยะบารมีของพระโพธิสัตว์

สรุปหลักพุทธธรรมที่สำคัญจากการเรียนการสอนชาดกสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายได้ตามภาพดังต่อไปนี้

หลักพุทธธรรมที่สำคัญจากการเรียนการสอนชาดก	
ชาดก	**หลักพุทธธรรมที่สำคัญ**
1. เวสสันดรชาดก ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4	ทาน เป็นธรรมหลักใน เวสสันดรชาดก
2. มโหสถชาดก ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5	ปัญญา เป็นธรรมหลักใน มโหสถชาดก ศีล 5 เป็นธรรมรองใน มโหสถชาดก
3. มหาชนกชาดก ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6	วิริยะ เป็นธรรมหลักใน มหาชนกชาดก

ภาพที่ 2 หลักพุทธธรรมที่สำคัญจากการเรียนการสอนชาดก: ที่มาของภาพโดยผู้วิจัย

2. การพัฒนาทักษะชีวิตจาการเรียนชาดกสู่การปฏิบัติของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเชิงพุทธบูรณาการ

จากการศึกษาวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 3 กลุ่ม แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ พบว่า การนำหลักพุทธธรรมสำคัญ 4 ประการ คือ ธรรมหลัก ได้แก่ (1) ทาน (2) ปัญญา และ (3) วิริยะ และอีกหลักธรรมสำคัญจากเนื้อเรื่องมโหสถชาดก ได้แก่ (4) ศีล 5 จากการเรียนชาดกของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มาบูรณาการเข้ากับทักษะชีวิต 4 ด้าน คือ (1) การตระหนักรู้และเห็นคุณคาในตนเองและผู้อื่น (2) การคิดวิเคราะห์ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (3) การจัดการกับอารมณและความเครียด และ (4) การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผูอื่น ส่งผลให้เกิดประโยชน์กับนักเรียน 16 แนวทางดังต่อไปนี้

การบูรณาการธรรมหลัก ได้แก่ ทาน จากเวสสันดรชาดก ปัญญา จากมโหสถชาดก และวิริยะ จากมหาชนกชาดก

1) การนำ “ทาน” บูรณาการเข้ากับทักษะชีวิตข้อที่ 1 “การตระหนักรู้และเห็นคุณคาในตนเองและผู่อื่น” จะทำให้นักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้เรื่อง ทาน ได้เกิดความรู้ เกิดความฉลาด เกิดความเข้าใจ ในเรื่องการให้ การสละ การแบ่งปัน ทั้งในส่วนของตนเอง และในส่วนของผู้อื่น ทำให้รู้จุดเด่น จุดด้อย ของตนเองและผู้อื่นในเรื่องความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การอนุเคราะห์และสงเคราะห์ ทำให้มีปัญญารู้สภาวะของตนเองและบุคคลรอบข้างได้

2) การนำ “ปัญญา” บูรณาการเข้ากับทักษะชีวิตข้อที่ 1 “การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู่อื่น” จะทำให้นักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้เรื่องปัญญา ได้เกิดความรู้ เกิดความฉลาด เกิดความเข้าใจ ในเรื่องปัญญา ที่มีลักษณะเป็นปัญญาที่ใช้ในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต เป็นปัญญารักษาตนรอด เป็นปัญญาที่ใช้ในการทำกิจทั้งปวง ทั้งในส่วนของตนเองและในส่วนของผู้อื่น ทำให้รู้จุดเด่นจุดด้อยของตนเองและผู้อื่น

3) การนำ “วิริยะ” บูรณาการเข้ากับทักษะชีวิตข้อที่ 1 “การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู่อื่น” จะทำให้นักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้เรื่องวิริยะ ได้เกิดความรู้ เกิดความฉลาด เกิดความเข้าใจ ในเรื่องวิริยะ ความพากเพียรอย่างไม่ย่อท้อ ที่จะช่วยให้ผ่านอุปสรรคทั้งหลายในชีวิตไปได้ ทำให้รู้จุดเด่นจุดด้อยของตนเองและผู้อื่น

4) การนำ “ทาน” บูรณาการเข้ากับทักษะชีวิตข้อที่ 2 “การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์” จะทำให้นักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้เรื่อง ทาน ได้เกิดปัญญา ความรู้ เกิดความฉลาด เกิดความเข้าใจ ในเรื่อง การให้ การสละ การแบ่งปัน ทั้งอามิสทาน และธรรมทาน นำมาใช้ในการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับชีวิตอย่างสร้างสรรค์ เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

5) การนำ “ปัญญา” บูรณาการเข้ากับทักษะชีวิตข้อที่ 2 “การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์” จะทำให้นักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้เรื่องปัญญา ได้เกิดความรู้ เกิดความฉลาด เกิดความเข้าใจ ในเรื่องปัญญา ที่มีลักษณะเป็นปัญญาที่ใช้ในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต เป็นปัญญารักษาตนรอด เป็นปัญญาที่ใช้ในการทำกิจทั้งปวง เป็นปัญญาที่นำมาใช้สำหรับการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

6) การนำ “วิริยะ” บูรณาการเข้ากับทักษะชีวิตข้อ 2 “การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์”จะทำให้นักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้เรื่องวิริยะ ได้เกิดความรู้ เกิดความฉลาด เกิดความเข้าใจ ในเรื่องวิริยะ ความพากเพียรอย่างไม่ย่อท้อ ที่จะช่วยให้ผ่านอุปสรรคทั้งหลายในชีวิตไปได้ เป็นการนำวิริยะมาบูรณาการกับปัญญา สำหรับนำมาใช้ในการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

7) การนำ “ทาน” บูรณาการเข้ากับทักษะชีวิตข้อ 3“การจัดการอารมณ์และความเครียด”จะทำให้นักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้เรื่องทาน จากชาดก ได้เป็นผู้เห็นความสำคัญของการมีสติ มีสัมปชัญญะ คือ ปัญญา ตระหนักรู้ถึงการให้ทานด้วยจิตที่มีเมตตา มีการเจริญจิตที่มีเมตตาในการให้อยู่เสมอ โดยมุ่งหวังให้ผู้ที่ได้รับทานนั้นมีความสุข เป็นการนำทานมาบูรณาการกับสติปัญญาสำหรับนำมาใช้ในการการจัดการอารมณ์และความเครียด

8) การนำ “ปัญญา” บูรณาการเข้ากับทักษะชีวิตข้อที่ 3 “การจัดการอารมณ์และความเครียด” จะทำให้นักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้เรื่องปัญญาจากชาดก ได้เป็นผู้เห็นความสำคัญของการเป็นผู้มีสติ มีสัมปชัญญะ คือ ปัญญา ตระหนักรู้ถึงประโยชน์จากการนำสติปัญญามาใช้ในการบริหารจัดการกับอารมณ์และความเครียดที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ต่างๆในชีวิต แก้ไขปัญหาต่างๆให้ลุล่วงผ่านพ้นไปได้ด้วยดี

9) การนำ “วิริยะ” บูรณาการเข้ากับทักษะชีวิตข้อ 3 “การจัดการอารมณ์และความเครียด” จะทำให้นักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้เรื่องวิริยะ จากชาดกได้เป็นผู้เห็นความสำคัญของการเป็นผู้มีสติ มีสัมปชัญญะ ตระหนักรู้ถึงประโยชน์จากการนำสติปัญญามาใช้ในการบริหารจัดการกับอารมณ์และความเครียดที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ต่างๆในชีวิต แก้ไขปัญหาต่างๆให้ลุล่วงผ่านพ้นไปได้ด้วยดี

10) การนำ “ทาน” บูรณาการเข้ากับทักษะชีวิตข้อที่ 4 “การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น” จะทำให้นักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้เรื่อง ทาน จากชาดก ได้ทราบว่าทานเป็นองค์ประกอบข้อหนึ่งของ สังคหวัตถุธรรม 4 ประการ เป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน ซึ่งการประพฤติทานอย่างสม่ำเสมอจะก่อให้เกิดประโยชน์ เช่น สามารถช่วยสร้างความสุขและความเบิกบานในชีวิตทั้งส่วนตัวและสังคม ช่วยพัฒนาทักษะการ

สื่อสารในการแสดงออกและฟังผู้อื่น ช่วยความสัมพันธภาพที่ดีส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กับผู้อื่น ช่วยสร้างบรรยากาศที่เชื่อมั่นกับคนรอบข้าง ช่วยเสริมสร้างความสนใจและการเคารพจากผู้อื่นช่วยลดความเครียดโดยมีคนที่สนับสนุนและเข้าใจในเวลาที่ต้องการ

11) การนำ “ปัญญา” มาบูรณาการเข้ากับทักษะชีวิตข้อที่ 4 “การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น” จะทำให้นักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้ชาดกเกิดความเข้าใจในเรื่องการใช้ปัญญามาเสริมสร้างสังคหวัตถุ 4 ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และ สมานัตตตา ที่มีลักษณะเป็นปัญญาที่ใช้ในการการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น

12) การนำ “วิริยะ” บูรณาการเข้ากับทักษะชีวิตข้อ 4 “การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น”จะทำให้นักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้เรื่องวิริยะจากชาดก เกิดความเข้าใจในเรื่องการใช้ความเพียรมาเสริมสร้างสังคหวัตถุ 4 ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และ สมานัตตตา ที่มีลักษณะเป็นปัญญาที่ใช้ในการการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น

การบูรณาการ ศีล จากมโหสถชาดก

13) การนำ “ศีล 5” บูรณาการเข้ากับทักษะชีวิตข้อที่ 1 “การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น” จะทำให้นักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้เรื่อง ศีล 5 ได้เกิดความรู้ เกิดความฉลาด เกิดความเข้าใจ ในเรื่องการรักษาศีล 5 ทั้งในส่วนของตนเองและในส่วนของผู้อื่น ทำให้รู้จุดเด่น จุดด้อย ของตนเองและผู้อื่นในเรื่องความเป็นผู้มีศีล 5 ทำให้มีปัญญารู้สภาวะของตนเองและบุคคลรอบข้างได้ ได้รู้ว่าสังคมที่มีบุคคลรักษาศีล 5 เป็นปกติโดยทั่วไปจะเป็นสังคมที่มีความสุข มีความสงบ มีความร่มเย็น ในการอยู่ร่วมกัน

14) การนำ “ศีล 5” บูรณาการเข้ากับทักษะชีวิตข้อที่ 2 “การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์” จะทำให้นักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้เรื่อง ศีล5 ได้เกิดความรู้ เกิดความฉลาดเกิดความเข้าใจ ได้เกิดปัญญาในเรื่องศีล 5 ว่าในสังคมที่มีบุคคลรักษาศีล 5 เป็นปกติโดยทั่วไปจะเป็นสังคมที่มีความสุข มีความสงบ มีความร่มเย็น ในการอยู่ร่วมกัน

15) การนำ “ศีล 5” มาบูรณาการเข้ากับทักษะชีวิตข้อ 3 “การจัดการอารมณ์และความเครียด” จะทำให้นักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้เรื่องศีล จากชาดก ได้เป็นผู้เห็นความสำคัญของการเป็นผู้มีสติ มีสัมปชัญญะ คือ ปัญญา ตระหนักรู้ถึงประโยชน์จากการเป็นผู้มีศีล 5 คือ เป็นผู้มีเจตนางดเว้นจากอกุศลธรรม 5 ข้อ ย่อมส่งผลให้ตนเองมีความเป็นปกติมากขึ้น มีมโนกรรมที่มุ่งหวังจะลดลดการเบียดเบียน มีกายกรรมและวจีกรรมที่งดเว้นการเบียดเบียน 5 ประการ เป็นบุคคลที่มีวิบากกรรมมารบกวนน้อย เป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่นเพราะเป็นผู้มีปกติไม่เบียดเบียน สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

16) การนำ “ศีล 5” บูรณาการเข้ากับทักษะชีวิตข้อที่ 4 “การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น” จะทำให้นักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้เรื่อง ศีล 5 ได้เกิดความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องของการเป็นผู้รักษาศีล 5 ว่าเป็นผู้ที่ความประพฤติทางกายและวาจาที่เรียบร้อย มีข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม มีการรักษาความเป็นปกติตามระเบียบวินัย มีความสุจริตทางกายและวาจา ก่อให้เกิดความไว้วางใจแก่คนรอบข้าง เป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น ซึ่งสังคมที่มีบุคคลรักษาศีล 5 เป็นปกติโดยทั่วไปจะเป็นสังคมที่มีความสุข มีความสงบ มีความร่มเย็น ในการอยู่ร่วมกัน

สรุปภาพรวมจากการศึกษาวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 3 กลุ่ม แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ได้ว่า การนำหลักพุทธธรรมสำคัญ 4 ประการ คือ (1) ทาน (2) ปัญญา (3) วิริยะ และ (4) ศีล 5 จากการเรียนชาดกของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มาบูรณาการเข้ากับทักษะชีวิต 4 ด้าน คือ (1) การตระหนักรูและเห็นคุณคาในตนเองและผูอื่น (2) การคิดวิเคราะห ตัดสินใจ และแกปญหาอยางสร่างสรรค์ (3) การจัดการกับอารมณและความเครียด และ (4) การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู่อื่น จะช่วยเพิ่มพูนความเข้มแข็งทางด้านสติปัญญา จิตใจ และการปรับตัวเข้ากับสังคมให้แก่นักเรียน ซึ่งจะช่วยทำให้พวกเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในสังคม เป็นประชากรที่มีความสามารถในการเรียนรู้ ปรับตัว นำพาชีวิตไปในแนวทางที่ดีงามมีความเหมาะสมก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและต่อสังคมต่อไปได้ สอดคล้องกับความเห็นของ

1). พระเมธาวินัยรส ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ได้แสดงทัศนะว่า การบูรณาการหลักธรรมทั้ง 4 ข้อ คือ ทาน ศีล ปัญญา และวิริยะ เข้ากับทักษะชีวิต 4 ด้าน ในที่สุดจะเป็นปัจจัยช่วยในการอยู่ร่วมกัน คือจะช่วยทำให้เกิดสันติภาพขึ้นในสังคม ในชุมชน และในโลก (สัมภาษณ์, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2566, วันที่ 2 ตุลาคม 2566.)

2). สำเนียง เลื่อมใส ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ได้แสดงทัศนะว่า นักเรียนก็จะได้รับตัวอย่างของบุคคลที่เป็นอุดมคติอย่างพระโพธิสัตว์ ถึงแม้ว่าบางเรื่องจะเกินความเป็นมนุษย์ธรรมดา แต่ว่าไม่ต้องไปถึงขนาดนั้นก็ได้ เพียงแต่เอาเรื่องของการให้ การใช้ปัญญา หรือความเพียรแบบพื้นฐานมาใช้ในชีวิตประจำวัน ก็สร้างประโยชน์ให้กับนักเรียนอยู่แล้วโดยตรง (สัมภาษณ์, อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยศิลปากร, 2566, วันที่ 28 สิงหาคม 2566.)

3). อำพล บุดดาสาร ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ได้อธิบายว่า การนำ ทาน ศีล ปัญญา และวิริยะมาบูรณาการกับทักษะชีวิต 4 ด้าน จะเกิดประโยชน์กับเด็กมัธยมศึกษาตอนปลาย ทำให้นักเรียนรู้จักการให้ การบริจาค ความเป็นปกติ เคารพสิทธิเสรีภาพคนอื่น ไม่ไปล่วงละเมิด รู้จักใช้ปัญญาประกอบกับการกระทำทุกอย่างและมีความเพียรเป็นตัวขับเคลื่อน (สัมภาษณ์, อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 2566, วันที่ 2 ตุลาคม 2566.)

4). มนตรี สิระโรจนานันท์ ได้แสดงทัศนะว่า ถ้าจะมองเป็นภาพรวม ทักษะเบื้องต้นที่เด็กจะต้องมีก็คือ มีศีลเป็นพื้นฐาน มีปัญญาเป็นเครื่องมือสำคัญ แล้วก็สร้างมิตรภาพด้วยการให้ รวมทั้งความเพียรพยายามเพื่อจะให้บรรลุเป้าหมาย (สัมภาษณ์, อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2566, วันที่ 5 ตุลาคม 2566.)

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิจัยเมื่อนำหลักพุทธธรรมสำคัญ 4 ประการ คือ ธรรมหลัก ได้แก่ (1) ทาน (2) ปัญญา และ (3) วิริยะ และอีกหลักธรรมสำคัญจากเนื้อเรื่องมโหสถชาดก ได้แก่ ศีล 5 จากการเรียนชาดกของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มาบูรณาการเข้ากับทักษะชีวิต 4 ด้าน คือ (1) การตระหนักรู่และเห็นคุณคาในตนเองและผูอื่น (2) การคิดวิเคราะห ตัดสินใจ และแกปญหาอยางสร่างสรรค์ (3) การจัดการกับอารมณและความเครียด และ (4) การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู่อื่น จะส่งผลให้เกิดประโยชน์กับนักเรียน 16 แนวทาง ตามสมการ คือ ATER MODEL = A(DPVS) + T(DPVS) + E(DPVS) + R(DPVS) โดยมีรายละเอียดขององค์ประกอบดังต่อไปนี้

A = Life skills in Awareness and appreciation of oneself and others หมายถึง

ทักษะชีวิตด้านการตระหนักรูและเห็นคุณคาในตนเองและผูอื่น

T = Life skills in analytical Thinking, decision making, and creative problem solving หมายถึง ทักษะชีวิตด้านการคิดวิเคราะห ตัดสินใจ และแกปญหาอยางสรางสรรค์

E = Life skills in dealing with Emotions and stress หมายถึง ทักษะชีวิตด้านการจัดการกับอารมณและความเครียด

R = Life skills in building good Relationships with others หมายถึง ทักษะชีวิตด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น

D = DĀNAṂ หมายถึง ทาน P = PAÑÑĀ หมายถึง ปัญญา

V = VIRIYAṂ หมายถึง วิริยะ S = SĪLAṂ หมายถึง ศีล 5

ซึ่งสามารถนำมาเขียนเป็นแผนภาพได้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 3 แสดง ATER MODEL: ที่มาของภาพโดยผู้วิจัย

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทักษะชีวิตจากการเรียนชาดกสู่การปฏิบัติของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเชิงพุทธบูรณาการ” ที่ได้มีการศึกษาวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 3 กลุ่ม พบว่า เมื่อนำทักษะชีวิตทั้ง 4 ด้าน ที่ทางกระทรวงศึกษาธิการกำหนด คือ (1) การตระหนักรูและเห็นคุณคา ในตนเองและผูอื่น (2) การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค (3) การจัดการกับอารมณและความเครียด (4) การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น มาบูรณาการกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา 4 ข้อจากการเรียนชาดกของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย คือ 1. ทาน 2. ปัญญา 3. วิริยะ และ 4. ศีล 5 เกิดองค์ความรู้มีประโยชน์สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้ถึง 16 แนวทาง จะช่วยให้นักเรียนสามารถเพิ่มพูนความเชื่อมั่นในตนเองและสามารถเข้าใจผู้อื่นได้ดีขึ้น ช่วยทำให้นักเรียนมีการตัดสินใจที่ดีขึ้นทำในสิ่งที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ช่วยทำให้นักเรียนให้เป็นผู้มีสุขภาพจิตที่ดีสามารถบริหารจัดการกับอารมณ์และความเครียดของตนเองได้ และทั้งช่วยทำให้นักเรียนมีสัมพันธภาพที่ดีกับคนรอบข้าง

เพิ่มพูนความสุขและความเบิกบานในชีวิตทั้งส่วนตัวและสังคมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐญา พลเสน เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาทักษะการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธบริหารการศึกษาของนักเรียนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ซึ่งมีการพัฒนาทักษะการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธบริหารการศึกษาของนักเรียนในสถานศึกษา (2561, หน้า บทคัดย่อ)

อนึ่ง ผลการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทักษะชีวิตจากการเรียนชาดกสู่การปฏิบัติของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเชิงพุทธบูรณาการ” สามารถก่อให้เกิดประโยชน์ได้ถึง 3 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 ระดับบุคคล นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจะเป็นผ่านกระบวนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอน และได้รับประโยชน์การการเรียนรู้นั้น คือ

(ก) ได้เรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับทักษะชีวิตทั้ง 4 ด้าน ได้ทำความเข้าใจถึงศักยภาพของตนเองและผู้อื่นในเรื่องทักษะการใช้ชีวิต ช่วยให้เกิดการตระหนักรู้จุดเด่นจุดด้อย นำไปเสริมสร้างความเชื่อมั่นในตนเองในด้านที่ถนัดและส่งผลให้นักเรียนเคารพผู้อื่น ช่วยทำให้นักเรียนมีการตัดสินใจที่ดีขึ้นทำในสิ่งที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพในการตัดสินใจ ช่วยทำให้เป็นผู้มีสุขภาพจิตที่ดี ช่วยให้มีสัมพันธภาพที่ดีกับคนรอบข้าง และช่วยสร้างความสุขและความเบิกบานในชีวิต เป็นต้น ในลักษณะภาพรวม

(ข) ได้เรียนรู้หลักพุทธธรรมสำคัญ 4 ประการ คือ ทาน ปัญญา วิริยะ และศีล ผ่านชาดก 3 เรื่อง คือ เวสสันดรชาดก มโหสถชาดก และเวสสันดรชาดก นักเรียนจะได้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักธรรมทั้ง 4 ผ่านเรื่องราวของชาดกซึ่งเป็นเรื่องราวที่เคยเกิดขึ้นในครั้งอดีตของพระโพธิสัตว์ เป็นการเรียนรู้ในลักษณะบุคลาธิษฐาน มีตัวอย่างการกระทำการดำเนินชีวิตเมื่อครั้งอดีตให้เห็น ทำให้นักเรียนสามารถเข้าใจในหลักธรรมได้ง่ายขึ้น ได้เห็นความสำคัญของ ทาน คือ การให้ ปัญญา คือ ความรอบรู้ โดยเฉพาะปาริหาริยปัญญา ปัญญาที่ใช้ในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต วิริยะ คือ ความเพียร ที่จะทำให้ประสบกับความสำเร็จจากหน้าที่การงานที่ได้ตั้งใจไว้ และศีล คือ เจตนางดเว้นจากการทำชั่ว นักเรียนจะได้เรียนรู้และสามารถนำไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้

(ค) ได้เรียนรู้ถึงการนำหลักพุทธธรรมสำคัญทั้ง 4 ประการ คือ ทาน ปัญญา วิริยะ และศีล จากการเรียนชาดก มาบูรณาการเข้ากับทักษะชีวิต 4 ด้าน ซึ่งในขั้นตอนนี้จะเป็นการเรียนรู้ที่ช่วยพัฒนาปัญญาด้านการวิเคราะห์ให้กับนักเรียน โดยนักเรียนจะได้รับการฝึกฝนที่จะให้คิดวิเคราะห์นำหลักธรรมทั้ง 4 เข้ามาบูรณาการกับทักษะชีวิตทั้ง 4 ด้าน ทำให้เกิดองค์ความรู้ที่จะนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับชีวิตจริงได้

จากการเรียนรู้ทั้ง 3 ขั้นตอนนี้ จะทำให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สามารถพัฒนาทักษะชีวิตทั้ง 4 ด้านของตนเองผ่านกระบวนการเรียนชาดก 3 เรื่องเชิงพุทธบูรณาการได้ ทำให้นักเรียนเป็นผู้มีสติปัญญาสามารถทำความเข้าใจถึงศักยภาพของตนเองและผู้อื่น ช่วยให้เกิดการตระหนักรู้จุดเด่นจุดด้อย นำไปเสริมสร้างความเชื่อมั่นในตนเองในด้านที่ถนัดและส่งผลให้เกิดเคารพผู้อื่น ช่วยทำให้นักเรียนมีการตัดสินใจที่ดีขึ้นทำในสิ่งที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพในการตัดสินใจ ช่วยทำให้เป็นผู้มีสุขภาพจิตที่ดี ช่วยให้มีสัมพันธภาพที่ดีกับคนรอบข้าง และช่วยสร้างความสุขและความเบิกบานในชีวิต เป็นต้น โดยเป็นผู้ที่มีองค์ธรรมฝ่ายกุศลคือ ทาน ปัญญา วิริยะ และศีล เป็นฐานเป็นเครื่องสนับสนุนในการดำเนินชีวิต

ระดับที่ 2 ระดับครอบครัว จากการที่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายผ่านกระบวนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอน เป็นผู้ที่มีปัญญาเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองจากการพัฒนาทักษะชีวิต 4 ด้าน

ประกอบด้วยองค์ธรรมฝ่ายกุศลคือ ทาน ปัญญา วิริยะ และศีล เป็นฐานเป็นเครื่องสนับสนุนในการดำเนินชีวิต ผ่านการเรียนชาดก 3 เรื่องเชิงพุทธบูรณาการ จะช่วยให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมในตนเองเพิ่มขึ้น ช่วยให้เป็นผู้ที่มีปัญญาความสามารถในการบริหารจัดการตนเองและสถานการณ์รอบข้าง ช่วยให้นักเรียนมีวุฒิภาวะของผู้ใหญ่รู้หน้าที่ของตนเองมีความรับผิดชอบมากขึ้น เมื่อนักเรียนเป็นผู้ที่มีวุฒิภาวะในตนเองสูงขึ้นมีความรับผิดชอบในตนเองได้มากขึ้น ผู้ที่เป็นบิดามารดาก็ย่อมมีความเบาใจ และการที่นักเรียนผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่มีการปลูกฝังทั้งด้านความรู้และทั้งด้านคุณธรรมเช่นนี้ ย่อมส่งผลให้นักเรียนเป็นผู้ที่รู้ถูกรู้ผิด รู้ควรรู้ไม่ควร ทำให้เป็นผู้ที่รู้หลักปฏิบัติมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็น บิดา มารดา พี่น้อง หรือญาติทั้งหลาย ครอบครัวก็จะมีความอยู่เย็นเป็นสุข จากการมีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบุคคลที่อยู่ร่วมกัน

ระดับที่ 3 ระดับสังคม จากการที่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายผ่านกระบวนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอน เป็นผู้ที่มีปัญญาเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองจากการพัฒนาทักษะชีวิต 4 ด้าน เป็นผู้ประกอบด้วยองค์ธรรมฝ่ายกุศลคือ ทาน ปัญญา วิริยะ และศีล เป็นฐานเป็นเครื่องสนับสนุนในการดำเนินชีวิต จะช่วยให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมในตนเองเพิ่มขึ้น มีวุฒิภาวะของความเป็นผู้ใหญ่สามารถรับผิดชอบต่อตนเองได้มากขึ้น เป็นผู้มีสติปัญญาความสามารถในการดำเนินชีวิตปรับตัวให้เข้ากับบุคคลและสถานการณ์รอบข้างได้ดี สามารถดำรงตนในครอบครัวอย่างเป็นสุข การพัฒนาคุณภาพของนักเรียนให้เป็นผู้ที่มีทักษะชีวิตที่เข้มแข็งเติบโตมาเป็นบุคลากรที่มีประสิทธิภาพสามารถรับมือความเปลี่ยนแปลงในสังคมได้จึงเป็นเรื่องที่สำคัญสำหรับอนาคตของสังคมและประเทศ

บทสรุป

การศึกษารวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึกงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทักษะชีวิตจากการเรียนชาดกสู่การปฏิบัติของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเชิงพุทธบูรณาการ” โดยการนำทักษะชีวิต 4 ด้าน คือ (1) การตระหนักรู้และเห็นคุณคา ในตนเองและผู้อื่น (2) การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค (3) การจัดการกับอารมณและความเครียด (4) การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นมาบูรณาการร่วมกับหลักพุทธธรรม 4 ประการ คือ (1) ทาน (2) ปัญญา และ (3) วิริยะ และ (4) ศีล 5 จากการเรียนชาดกของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จะส่งผลให้เกิดประโยชน์กับนักเรียน 16 แนวทาง ทำให้นักเรียนสามารถเสริมสร้างความเชื่อมั่นในตนเองและเข้าใจผู้อื่นได้ดีขึ้น สามารถช่วยทำให้นักเรียนมีการตัดสินใจที่ดีขึ้นทำในสิ่งที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพในการตัดสินใจ สามารถช่วยนักเรียนให้เป็นผู้มีสุขภาพจิตที่ดีมีสัมพันธภาพที่ดีกับคนรอบข้าง และช่วยในการเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น โดยมีหลักพุทธธรรม คือ ทาน ปัญญา วิริยะ และศีล เป็นรากฐานที่สำคัญอยู่ภายใน ซึ่งช่วยพัฒนาคุณภาพจิตใจของนักเรียนให้มีความเข้มแข็ง เป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพ สามารถปรับตัวรับมือความเปลี่ยนแปลงในสังคมได้ทำให้เป็นผู้มีความสุขทั้งในชีวิตส่วนตัว ครอบครัว และสังคม

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทักษะชีวิตจากการเรียนชาดกสู่การปฏิบัติของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเชิงพุทธบูรณาการ” ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดและนำไปสู่การได้รูปแบบเพื่อนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อเสนอแนะจากการวิจัย และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทักษะชีวิตจากการเรียนชาดกสู่การปฏิบัติของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเชิงพุทธบูรณาการ” ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดและนำไปสู่การได้รูปแบบเพื่อนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อเสนอแนะจากการวิจัย และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) กระทรวงศึกษาธิการควรสนับสนุนให้มีการนำองค์ความรู้จากรูปแบบการพัฒนาทักษะชีวิตจากการเรียนชาดกสู่การปฏิบัติของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเชิงพุทธบูรณาการ ที่มีการนำหลักพุทธธรรมสำคัญ 4 ประการ คือ คือ ธรรมหลัก ได้แก่ (1) ทาน (2) ปัญญา (3) วิริยะ และ ธรรมรอง ได้แก่ ศีล จากการเรียนชาดกของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มาบูรณาการเข้ากับทักษะชีวิต 4 ด้าน ทำให้ได้แนวทางสำหรับการที่นักเรียนจะได้เรียนรู้และนำไปปฏิบัติในชีวิตจริง 16 แนวทางนี้ ไปบรรจุเพิ่มเพื่อใช้ในหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายระดับประเทศ

2) กระทรวงศึกษาธิการควรสนับสนุนให้มีการนำองค์ความรู้จากรูปแบบการพัฒนาทักษะชีวิตจากการเรียนชาดกสู่การปฏิบัติเชิงพุทธบูรณาการ ไปบรรจุเพิ่มเพื่อใช้ในหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา หน่วยการเรียนรู้ชาดก สำหรับนักเรียนในทุกระดับชั้นในระดับประเทศ โดยคัดเลือกหลักธรรมที่เหมาะสมจากการเรียนชาดกในแต่ละระดับชั้นมาบูรณาการเข้ากับทักษะชีวิต 4 ด้าน

3) หน่วยงานภาครัฐฯ หรือองค์กรอื่นที่เห็นประโยชน์จากองค์ความรู้รูปแบบการพัฒนาทักษะชีวิตจากการเรียนชาดกสู่การปฏิบัติของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเชิงพุทธบูรณาการ ควรนำองค์ความรู้ไปใช้ปรับปรุงให้เหมาะสม เผยแผ่ให้ความรู้ จัดอบรมเชิงปฏิบัติการแก่บุคลากรภายในองค์กรและประชาชนที่สนใจทั่วไป เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งบุคลากรภายในองค์กรและประชาชนโดยทั่วไป

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะหัวข้อวิจัยที่เกี่ยวข้องและมีความน่าสนใจสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1) ศึกษาวิจัยหลักพุทธธรรมอื่นๆ นอกเหนือจากในงานวิจัยเรื่องนี้ นำมาใช้บูรณาการเข้ากับทักษะชีวิต 4 ด้าน หรือทักษะชีวิตด้านอื่นที่น่าสนใจ

2) ศึกษาหลักพุทธธรรมจากชาดกเรื่องอื่น นำมาใช้บูรณาการเข้ากับทักษะชีวิต 4 ด้าน หรือทักษะชีวิตด้านอื่นที่น่าสนใจ เช่น หลักบารมี 10 ในชาดกที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าใช้บำเพ็ญในตอนเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งอาจจะทำให้ได้รูปแบบองค์ความรู้ใหม่ๆ

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

พระราชปริยัติกวี, ศ. ดร.และคณะ. (2560). *การศึกษาวิเคราะห์แก่นธรรมจากชาดก รายงานการวิจัย.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระราชปริยัติกวี,ศ.ดร. (2562). *สารัตถธรรมจากชาดก* : ทสบารมี. กรุงเทพมหานคร: หจก.ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). *อรรถกถา ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช*วิทยาลัย.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รศ. ดร.สำเนียง เลื่อมใส, สุชาดา วราหพันธ์. (2558). *พระพุทธศาสนา 4*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด.

รศ. ดร.สำเนียง เลื่อมใส, สุชาดา วราหพันธ์. (2559). *พระพุทธศาสนา 5.* นนทบุรี: สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด.

ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน. (2555) *พระพุทธศาสนา 6.* นนทบุรี: สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด.

ประพันธ์ ศุภษร. (2554). *111 นิทราชาดก.* กรุงเทพมหานคร: บริษัท เนชั่นพริ้นติ้งเซอร์วิส จำกัด.

ดุษฎีนิพนธ์

ณัฐญา พลเสน. (2561). รูปแบบการพัฒนาทักษะการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธบริหารการศึกษาของนักเรียนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สัมภาษณ์

พระเมธาวินัยรส (สุเทพ ปวิสิโก), รศ. ดร. อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, วันที่สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2566.

รศ. ดร.สำเนียง เลื่อมใส. มหาวิทยาลัยศิลปากร, วันที่สัมภาษณ์ 28 สิงหาคม 2566.

รศ. ดร.อำพล บุดดาสาร. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, วันที่สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2566.

ผศ. ดร.มนตรี สิระโรจนานันท์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, วันที่สัมภาษณ์ 5 ตุลาคม 2566.